

Ministrstvo za kulturo

Maistrova 10

1000 Ljubljana

Ljubljana, 31. 1. 2025

Zadeva: Pripombe na predlog zakona ZVKDS-2.

Spoštovani,

Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo je stanovska organizacija z več kot stoletno tradicijo. Umetnostna zgodovina je ena od temeljnih dediščinskih ved, člani društva pa delujejo v muzejih, na Zavodu za varstvo kulturne dediščine, v knjižnicah in arhivih, v raziskovalnih institucijah, na univerzah in v izobraževanju. Pokrivajo torej celoten segment, ki ga naslavlja predlog Zakona o varovanju kulturne dediščine. Zato se čutimo dolžne in odgovorne, da na predlog Zakona o varovanju kulturne dediščine podamo pripombe.

Predlog Zakona o varovanju kulturne dediščine v uvodnih poglavjih med drugim obljublja:

1. večjo preglednost, bolj jasne opredelitve izrazov in njihovo dosledno uporabo, večjo preglednost pri izdaji dovoljenj oziroma soglasij za posege v dediščino;
2. skrajšanje in poenostavitev postopkov z digitalizacijo;
3. ureditev muzejske dejavnosti z jasno določenimi merili za strokovno, transparentno in odgovorno upravljanje muzejev.

Poglavitni razlogi za sprejem novega zakona so okoljski dejavniki in naravne nesreče, ki vse pogosteje ogrožajo dediščino, potreba po digitalizaciji, uskladitev z mednarodnimi načeli in politikami, ureditev področja muzejev, večja preglednost in racionalizacija varstva dediščine, terminološka jasnost in mednarodno povezovanje.

Med pomembnimi cilji zakona sta izpostavljena krepitev javne službe Zavoda za varstvo kulturne dediščine in varstvo dediščine v izrednih razmerah.

Na žalost nič od naštetega v konkretnih točkah zakona ni izpeljano, vendar se bomo ustavili le ob nekaterih.

Zakon je manj pregleden kot prejšnji, saj mu je bil dodan še muzejski del. Namesto prejšnjih 134 členov ima zakon sedaj 220 členov, pri marsikaterem členu pa ni jasno, na kateri tip dediščine se predpis nanaša. Predlagamo, da se spiše posebni muzejski zakon, ki je lahko tudi pod skupnim krovnim zakonom o varovanju dediščine.

Izrazi, uporabljeni v zakonu (4. člen), so v veliki meri prepisani iz prejšnjega zakona. Kar je dodano, je pogosto slabo definirano (kaj naj bi bile »sorodne vrednosti dediščine?«), preozko definirano (»muzejski predmet« je preozko definiran, ker ne vključuje predmetov, ki jih muzej hrani, pa niso inventarizirani po 39. členu zakona), ni konsistentno uporabljeno (npr. »zbirka« in »muzejska zbirka«) ipd. Nekaj terminov, ki se v zakonu uporabljajo manjka, nekateri pa se skupaj s svojimi razlagami danes razumejo povsem napačno. Takšen je termin »prenova«: prenova naj bi ob ustreznem prostorskem načrtovanju zagotovila obstoj in oživljanje dediščine, pri čemer že »oživljanje« poudarja uravnoveženost med varovanjem dediščine in razvojem. Bolj varno bi bilo prenovo definirati kot nadgradnjo obnove, s katero objekt s čim manj agresivnim posegom prilagodimo današnji rabi.

Postopki, pridobivanje dovoljenj in soglasij so se za investitorje sicer res poenostavili, vendar na račun ohranjanja dediščine. Naj našttejemo le nekatere:

- Izravnalni ukrep se z novim zakonom zahteva le še za arheološko dediščino, nadomestni ukrep pa le ob popolnem uničenju objekta in še to le do vrednosti, ki bi bila potrebna za obnovo spomenika (187. in 188. člen). V dobro dediščine bi bilo, če bi to bil najnižji znesek, ki ga inšpektor lahko določi. Najnižji znesek sedaj sploh ni določen.
- Enačijo se varstvene usmeritve in prostorski izvedbeni pogoji (35. člen).
- Ukinja se Konservatorski načrt za prenovalo, torej načrt celovite prenove območja naselbinske dediščine, kulturne krajine ali območja druge dediščine, ki je bilo doslej zagotovilo za upoštevanje družbenega pomena in razvojnih možnosti dediščine pri prostorskem načrtovanju.
- Močno se poenostavljajo postopki pri odstranitvi spomenika (88. člen). Lastniku ni več treba ponuditi nepremičnine v odkup. Lahko jo celo povsem legalno poruši brez dovoljenja ZVKDS, če ogroža ljudi ali dediščino. Ukinja se celo doslej obvezno dokumentarno varstvo. Člen je škodljiv za dediščino, celo bolj škodljiv od 31. člena ZVKD-1. Poleg samega objekta bomo tako izgubili še informacije, ki so ključnega pomena za raziskave stavbne dediščine in zgodovino arhitekture na Slovenskem, morda pa tudi v širšem prostoru. Predlagamo, da je v izjemnih primerih, ko je objekt treba porušiti,

dokumentacija objekta obvezna (natančen izris vseh sten, tloris, fotodokumentacija, pri bolj pomembnih objektih tudi 3D skeniranje ipd.). Poleg tega naj o rušenju objekta odloča komisija, sestavljena iz predstavnikov različnih ved (poleg etnologov, umetnostnih zgodovinarjev tudi statikov, arhitektov). Ta naj tudi odloči, katere stavbne elemente, opremo in morebitne naprave je potrebno ohraniti in na kakšen način (vključitev v muzejske zbirke ipd.).

Zadnja točka je krepitev javne službe Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Za krepitev te službe mora imeti ZVKDS dobro pravno osnovo. Predlog zakona izrazito zmanjšuje avtonomijo zavoda v odnosu do Ministrstva za kulturo, ministru za kulturo, ki je politični in ne strokovni subjekt, pa dovoljuje poseganje v najpomembnejše elemente izvajanja javne službe in v strokovno odločanje. Izjemno problematično je, da lahko minister kadarkoli brez strokovnih podlag spremeni meje območnih enot ZVKDS (118. člen). Zakaj in kako v predlogu zakona ni pojasnjeno. Bodo morda župani odslej lahko izbirali, v katero območno enoto ZVKDS bi se radi vključili? Območne enote so nastale iz regionalnih zavodov, ki so se ustanavljali na pobudo vidnega člana našega društva prof. dr. Naceta Šumija, in niso, kot trdijo anonimni pisci zakona, nov način organizacije ZVKDS. Doslej jih je povezovala Služba za kulturno dediščino z generalnim konservatorjem. V tej službi so predstavniki temeljnih dediščinskih ved imeli svoje predstavnike in se preko te službe tudi medsebojno strokovno povezovali, kar je prispevalo k izmenjavi dobrih praks in poenotenju postopkov v vseh območnih enotah. To dejavnost in dejavnost raziskovanja bi bilo potrebno okrepiti. Z novim zakonom pa se Služba za kulturno dediščino ukinja (118. člen), s tem pa se slabi tudi moč posameznih ved, tudi umetnostne zgodovine, znotraj Zavoda. Minister lahko poleg mej območnih enot sam sprejme ločeno strategijo za posamezno zvrst dediščine (8. člen), brez strokovne podlage odloča o odtujitvi spomenika (80. člen), odloča o tem, ali ima nevladna organizacija pravico sodelovati v zadevah varstva dediščine (149. člen). Istočasno pa minister prepušča odločanje o tem, ali se spomenik lahko odstrani, kar konservatorju (88. člen). Seveda postavlja tudi direktorja ZVKDS. Novo pa je, da je tudi mandat direktorjev območnih enot vezan na mandat direktorja. Direktorji območnih enot naj bodo neodvisni od političnih pritiskov na vodstvo ZVKDS. Odločno nasprotujemo temu, da Ministrstvo za kulturo prevzema strokovne odločitve brez ustreznih strokovnih podlag in da ZVKDS postane še bolj odvisen od ministrstva. Ravno nasprotno. Zakon bi na eni strani moral poiskati trajne in ustrezne vire financiranja za dediščino, ki ne bi bili odvisni od trenutne politične situacije, na drugi strani pa krepiti vlogo temeljnih dediščinskih ved (arheologija, umetnostna zgodovina, etnologija) pri varovanju kulturne dediščine. Slednje nikakor na račun dediščinskih skupnosti, nosilcev in skrbnikov dediščine, kljub temu pa bi si v seznamu deležnikov, s katerimi sodelujejo država in občine na področju varovanja dediščine zaslužili višji status in ne šele za drugimi subjekti varstva in nevladnimi organizacijami (6. člen). Nevladne

organizacije imajo tudi pri pripravi strateških načrtov zelo veliko vlogo (149. člen), pri čemer ne gre nujno za dediščinske skupnosti oziroma nevladne organizacije v dobro dediščine. Temeljne dediščinske vede bi morale zakonsko predpisano mesto dobiti vsaj v Svetu za kulturno dediščino, čeprav iz zakona ni razvidno, kakšne konkretne naloge naj bi to telo sploh opravljalo.

Menimo, da predlog zakona ni ustrezno pripravljen. Nabor držav s primerljivo zakonodajo je z izjemo Avstrije povsem nerelevanten za naše območje in deluje, kot da je bil izbran povsem naključno. Primerjave in analize pa so presplošne, da bi bilo preko njih mogoče priti do uporabnih izhodišč. Predlagamo, da se ponovno naredijo analize na ustreznem gradivu. Tudi presoja posledic, ki jih bo imel sprejem zakona, ni opravljena. Ker se vsaj v nekaterih segmentih močno spremeni (izboljša) položaj investitorjev na škodo dediščine, bo to verjetno imelo posledice vsaj še na okoljskem in gospodarskem področju. Tudi izhodišče zakona, da je dediščina temelj slovenske družbe, je zelo ozko, saj je dediščina, tudi z mednarodnimi konvencijami, ki naj bi jim ta zakon sledil, definirana kot nadnacionalna (1.1. Ocena stanja). V skladu s pogledom na dediščino v Oceni stanja so oblikovani tudi mnogi členi zakona.

Ugotavljamo torej, da je zakon slabo pripravljen, da njegova izhodišča niso premišljena, številni členi pa poslabšajo položaj dediščine v primerjavi z doslej veljavno zakonodajo. Predlagamo, da se zakon umakne in zagotovi ustrezna skupina, ki bo v komunikaciji z vsemi ključnimi institucijami, ki skrbijo za varovanje dediščine, in strokovnjaki vseh temeljnih dediščinskih ved pripravila novo različico ZVKD-2.

S spoštovanjem v imenu Slovenskega umetnostnozgodovinskega društva

Dr. Helena Seražin, predsednica

SUZD